

شناسایی و رتبه‌بندی عوامل مؤثر بر سرزندگی فضای شهری (مورد مطالعه: پیاده‌راه بوعلی شهر همدان)

محمود امیری^۱، مجید شمس^{۲*}، بیژن رحمانی^۳

۱. دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، واحد ملایر، دانشگاه آزاد اسلامی، ملایر، ایران.

۲. استاد گروه جغرافیا، واحد ملایر، دانشگاه آزاد اسلامی، ملایر، ایران.

۳. دانشیار گروه جغرافیا، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران.

* نویسنده مسئول، Email: nmolaeih@iaurasht.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۱ تیر ۱۴۰۳

تاریخ پذیرش: ۱۶ مهر ۱۴۰۳

چکیده

مقدمه: سرزندگی یکی از شاخص‌های ضروری برای ارزیابی جذابیت و پتانسیل فضاهای شهری است. این شاخص عمدتاً با نوع و حجم فعالیت شهروندان مشخص می‌شود. معمول ویژگی‌های محیطی بر رفتار عابران و در نتیجه سرزندگی فضاهای شهر تأثیرگذار است؛ اما تعیین کمیت این تأثیر به راحتی ممکن نیست. به همین دلیل، تاکنون روش‌های متعددی برای این منظور، مورد استفاده قرار گرفته است.

هدف: هدف از پژوهش حاضر شناسایی و رتبه‌بندی عوامل مؤثر بر سرزندگی فضای شهری مورد مطالعه: پیاده راه بوعلی شهر همدان بوده است.

روش‌شناسی: تحقیق حاضر از لحاظ نوع، کاربردی، توصیفی-تحلیلی و کاربردی، از نظر روش پیمایشی می‌باشد. جامعه آماری این پژوهش عبارت است از: شهروندان ۱۰ سال به بالا در در شهر همدان که حجم این جامعه آماری ۶۵۳ هزار نفر (سرشماری نفوس و مسکن، ۱۳۹۵) است و با استفاده از فرمول کوکران، برای محدوده مورد مطالعه ۳۸۴ پرسش‌نامه محاسبه شد. تجزیه و تحلیل داده‌ها بوسیله نرم افزار SPSS18 انجام شده و تحلیل اطلاعات با استفاده از آمارهای توصیفی (میانگین، انحراف معیار) و استنباطی (آزمون کای دو، آزمون t تک نمونه‌ای، آزمون فریدمن و رگرسیون گام به گام) صورت گرفته است. مقدار آلفای کرونباخ استاندارد ۰/۸۱ می‌باشد که نشان دهنده این است که پژوهش صورت گرفته از پایایی مناسبی برخوردار است و نتایج حاصله قابل اتکا است. بنابراین پس از بررسی پایایی پژوهش و مثبت بودن نتایج به تحلیل و ارزیابی پرداخته می‌شود.

قلمرو جغرافیایی پژوهش: قلمرو جغرافیایی پژوهش شامل شهر همدان می‌باشد.

یافته‌ها و بحث: یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که عوامل کالبدی عملکردی ۰/۴۶۹، سهم عوامل فرهنگی اجتماعی ۰/۲۸۵، سهم عوامل زیبا شناسی ۰/۲۹۸ و در نهایت سهم عوامل زیست محیطی ۰/۲۱۴ می‌باشد. به عبارت دیگر ۴ عوامل کالبدی عملکردی، فرهنگی اجتماعی، زیباشناسی و زیست محیطی به ترتیب دارای بیشترین نقش در پیش بینی متغیرهای تأثیر گذار در سرزندگی فضای شهری پیاده راه بوعلی می‌باشند.

نتیجه‌گیری: نتیجه کلی حاصل از تحلیل‌های صورت گرفته نشان می‌دهد که چهار مولفه نام برده شده بر سرزندگی فضای شهری در پیاده راه بوعلی تأثیر داشته است تایید می‌شود، یعنی مولفه‌های کالبدی- عملکردی، اجتماعی- فرهنگی، زیباشناسی و زیست‌محیطی در سرزندگی فضای شهری در پیاده رو بوعلی شهر همدان تأثیر گذار می‌باشد.

کلیدواژه‌ها: کالبدی، عملکردی، اجتماعی، فرهنگی، سرزندگی، فضای شهری، پیاده راه، همدان.

مقدمه

مفهوم شهر را می‌توان ارگانیک‌تری زنده دانست (جیکوبز، ۱۹۶۱: ۱). شهر پدیده‌ای اجتماعی- مکانی است. با بُعد زمانی، اما مرئی است. شهرها مراکز اصلی فعالیت انسان می‌باشند که، علاوه بر ایجاد محیطی برای تعاملات اجتماعی، فضاهایی نیز در آن شکل می‌گیرد که سرزندگی در بستر آن ارتقا می‌یابد (گلکار، ۱۳۸۶: ۴۳). عملکرد اصلی فضاهای عمومی فراهم سازی و بستر سازی حضور مردم است (شجاعی و پرتوی، ۱۳۹۴: ۹۴). سرزندگی شهری شاخصی است که سطح توسعه شهر را می‌سنجد و بیان جامعی از کیفیت توسعه شهر ارائه می‌دهد (یو، چن، تو، فن، ژانگ، ۲۰۲۰). این شاخص به طور گسترده در جامعه شناسی، معماری، برنامه‌ریزی و طراحی شهری و روانشناسی محیطی برای نشان دادن درک‌های مختلف از سرزندگی استفاده می‌شود (شیا، ژانگ، یه، ۲۰۲۱). اگرچه مفهوم سرزندگی شهری دائماً در حال تغییر است، فعالیت‌ها و تعاملات انسانی کانون اصلی این شاخص را نشان می‌دهد. برنامه‌ریزان و مدیران شهری به طور فزاینده‌ای علاقه‌مند به کمی سازی و درک ویژگی‌های سرزندگی شهری (تو، زو، شیا، ژو، لای، جیانگ، لی، کیو، ۲۰۲۰). هستند و این ویژگی‌ها به عاملی کلیدی در استراتژی‌های ملی برای توسعه شهرهای سالم و بهبود کیفیت زندگی تبدیل شده‌اند (شیا، ژانگ، یه، ۲۰۲۱). از این رو، افزایش سرزندگی در این گونه فضاها موجبات پویایی فضاهای شهری را فراهم می‌آورد. یکی از ویژگی‌های فضاهای عمومی سرزندگی است که موجب جذب بیشتر شهروندان می‌شود (مونتگومری، ۱۹۹۸: ۱۱۱۶). سرزندگی را می‌توان به عنوان یک هدف در تمام مراحل تصمیم‌گیری، برنامه‌ریزی، اجرا در فضاهای شهری با هویت، با کیفیت، با نشاط، جذاب، زیبا و همچنین در ابعاد اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و کالبدی جستجو کرد که رد پای آن را در عناصری هم چون نظم، رنگ، تنوع، هویت، انسان مداری، خوانایی، تعلق، غنای حسی، امنیت و غیره یافت (طیبیان و موسوی، ۱۳۹۲: ۲۵۰).

فضای شهری محلی برای برخوردهای اجتماعی و برقراری روابط اجتماعی است. تجربه و درک استفاده از فضاهای شهری تحت تاثیر عوامل متعددی قرار دارند. سن، جنسیت، فرهنگ، طبقه اجتماعی و... از جمله عوامل موثر بر تجربه استفاده از فضای شهری است. فضاهای شهری باید عدالت را در دسترسی و تامین خدمات مورد نیاز استفاده کنندگان فراهم سازد. در واقع نباید فراموش کرد که همه استفاده کنندگان از فضا حق دارند از آن لذت ببرند، نیازهای اجتماعی خود را در آن برآورده ساخته و همچنین حس جمعی بودن را در محیط تجربه نمایند (رضازاده و محمدی، ۱۳۸۸).

فضای شهری بخشی از فضاهای باز عمومی شهرها هستند که به نوعی تبلور ماهیت زندگی جمعی می‌باشند یعنی جایی که شهروندان در آن حضور دارند. فضای شهری صحنه‌ای است که داستان زندگی جمعی در آن گشوده می‌شود (لینچ، ۱۳۸۳: ۱۰). فضای شهری بستری است که فعالیت‌ها و رفتارهای انسانی در آن شکل می‌گیرند و روابط اجتماعی و فرهنگی انسان‌ها با هم در این عرصه اتفاق می‌افتد (رضازاده و محمدی، ۱۳۸۸: ۱۰۶). فضای شهری عنصر اصلی ساخت شهر است که با قلب و کانون راهبردهای اجتماعی مرتبط می‌شود (مدنی پور، ۱۳۸۴: ۶۷).

نظام کاربری و فعالیت: فعال نمودن جداره‌های جلویی ساختمان‌ها به وسیله استفاده از فعالیت‌های جاذب مردم و دارای بیشترین تعامل با آنها؛ تنوع و اختلاط کاربری‌ها و فعالیت‌ها؛ حفظ و گسترش فضاهای سبز؛ نظام حرکت و دسترسی: تأمین گزینه‌های متعدد برای رفت و آمد همراه با تأکید بر جریان پیاده و تأمین وسایل حمل و نقل عمومی متنوع؛ ایجاد نفوذپذیری کالبدی به بناها و فضای شهری؛ نظام استخوان‌بندی و فضاهای همگانی: طراحی انعطاف‌پذیر برای افزایش قابلیت تغییر کاربری‌ها و فعالیت‌های ساختمان‌ها؛ تأمین مبلمان‌های شهری انعطاف‌پذیر برای نشستن؛ نظام فرم کالبدی استفاده از کاربری‌های کوچک مقیاس (به ویژه تجاری‌های کوچک مقیاس) و رعایت مقیاس انسانی در طراحی‌ها؛ نظام منظر شهری: ایجاد نفوذپذیری بصری؛ حفظ پیوستگی جداره‌های فعال ساختمان‌ها؛(شاهرخی فر، زینب؛ طهماسبی مقدم، حسین و شمعی، علی ۱۴۰۱).

1. Yue, Chen, Thy, Fan, Zhang

2. Xia, Zhang, Yeh

3. Tu, Zhu, Xia, Zhou, Lai, Jiang, Li,

نگاهی به شیوه‌های تردد در شهرهای معاصر ایران نشان دهنده برتری تردد سواره بر پیاده است. فضای پیاده‌راه می‌تواند نشاط و سرزندگی را برای مناطق شهری به ارمغان آورده و مردم را به حضور بیشتر و فعال‌تر در شهر ترغیب نماید. بنابراین با شناخت عوامل مؤثر بر احداث پیاده‌راه مطلوب و تأمین تسهیلات لازم، امکان افزایش حضور افراد در چنین فضاهایی فراهم خواهد شد (صادقی، ۱۳۹۲: ۱۴). بنابراین، اهمیت و توجه به عابر پیاده و مناسب‌سازی محیط شهری برای حضور در فضاهای شهری از چالش‌های پیش‌رو در شهرهای امروز است. پرداختن به مسئله نقش پیاده‌مداری بر افزایش سرزندگی فضاهای شهری، به این دلیل اهمیت دارد که عوارض ناشی از بی‌توجهی به عابر پیاده و فضاهای مربوط به او به صورتی ناموزن تر و حادث‌تر در شهرهای جهان سوم بازتاب یافته است. به طوری که در برابر هجوم حرکت سواره، به کلی ساختار و کیفیت فضایی کهن خود را از دست داده و هنوز نتوانسته‌اند به کیفیتی نوین دست یابند (مهدی‌زاده، ۱۳۸۷: ۱۴).

به دنبال تبدیل خیابان به پیاده‌راه، آسایش و آرامش برای عابران پیاده فراهم می‌شود و با افزایش تعاملات اجتماعی ارتقاء کیفیت محیطی و تقویت فعالیت‌های تجاری، در نهایت سرزندگی به بافت مرکزی شهر باز می‌گردد. پیاده‌راه‌ها، ضمن ایجاد محیطی مناسب برای تعامل اجتماعی شهروندان، از کم هزینه‌ترین و در دسترس‌ترین فضاهای تفریحی و گذران اوقات فراغت بوده و با احیای آن‌ها می‌توان آسایش و آرامش را برای مردم به ارمغان آورد. پیاده‌راه‌ها امروزه در سراسر دنیا، با تعاریف و مفاهیم مختلف از یک معبر حاشیه خیابان تا خیابان‌هایی کاملاً پیاده محور، مورد توجه قرار گرفته است (جوری، ۱۳۹۴: ۱۵۴). ایجاد پیاده راه در شهرهای کوچک، می‌تواند ضمن ایجاد محیطی آرام، هویت و سرزندگی را به شهرها بازگردانده و با پذیرش عملکردی خاص، به تقویت بنیه اقتصادی شهر نیز کمک نماید (شیعه، ۱۳۹۲: ۴۳).

از بعد ارزش‌های کالبدی-کارکردی، محورهای پیاده از عوامل مهم جذب گردشگری داخلی و خارجی است. همچنین مکانی برای تبلور فرهنگ بومی و ملی تلقی می‌شوند که به دنبال خود ارتباط انسان با زمان، تداوم تاریخی، فرهنگ، سنت، هویت و خاطره را در پی دارد. تشویق و ترویج پیاده‌روی، عامل مهمی در کاهش میزان ترافیک و اثرات سوء ناشی از آن مانند آلودگی و ارتباط نداشتن افراد در شهرها است. ایجاد فعالیت‌های متنوع و مبادلات تجاری، حس مشارکت، ایجاد امنیت با امکان برقراری ارتباط نزدیک افراد با هم، از دیگر مزایای خلق پیاده‌راه‌ها می‌باشد. زیرا حضور مردم و انجام فعالیت‌های مختلف، امکان نظارت دائمی افراد و جلوگیری از بروز ناهنجاری‌های اجتماعی را در پی خواهد داشت (پوراحمد، ۱۳۹۱: ۴۱).

از میان اندیشمندان تاثیرگذار بر پیاده‌راه‌ها، جکوبز با انتقاد از تفکر مدرنیستی در رابطه با خیابان، بر اهمیت پیاده‌راه‌ها تأکید دارد. کالن نیز با تأیید نظر جکوبز و برخلاف نظر معماران مدرنیست، محیط‌های شهری را در صورتی مطلوب می‌داند که حضور انسان به صورت پیاده در شهرها ممکن و مقیاس شهرها نیز مقیاس انسانی باشد (عباس زاده و تمری، ۱۳۹۲: ۲).

پیاده‌راه‌ها معابری دارای نقش اجتماعی عمده هستند که می‌توانند شور و سرزندگی را به فضاهای شهری آورند و مردم را به حضور داوطلبانه در شهر تشویق کنند. مهمترین راهبردها در راستای ارتقای کیفیت محیط، شامل ضرورت بهسازی پیاده‌روها ایجاد مسیرهای پیاده ایمن و جذاب، توجه به آسایش و راحتی عابران، تأکید بر حفظ پاکیزگی محیط، گسترش فضای سبز، بهبود کیفیت منظر محدوده و ارتقای سرزندگی در فضای شهری بوده است (پور اسمعیلی، ۱۳۹۸).

بنابراین امروزه نقش فضاهای شهری در کشور ایران در حال کم رنگ شدن است و سرزندگی و نشاط مردم در فضاهای شهری نادیده گرفته می‌شود. این در حالی است که اگر فضاهای شهری مکانی مناسب و امن و دل‌پذیر را بوجود بیاورند، حضور فعال مردم در این مکان‌ها و به تبع آن سرزندگی و رضایت آنها از شهر و زندگی شهری افزایش پیدا می‌کند. با این وجود، به نظر می‌رسد استانداردها و الگوهایی که منابع و استانداردهای لاتین در کشورهای توسعه یافته به منظور بررسی سرزندگی فضاهای شهری به کار می‌برند، قادر به تبیین این مفهوم در شهرها با فرهنگ متفاوت در

کشور ایران نیستند. در واقع، به نظر می‌رسد ویژگی‌های اجتماعی در شهر ایرانی، الزامات محیطی، اجتماعی و اقتصادی مشخصی را در راستای ارتقاء سرزندگی در این شهرها طلب می‌کند.

شهر همدان یکی از کهن‌ترین شهرهای ایران است که از قدمت چند هزارساله برخوردار می‌باشد. که به دلیل برخورداری از جاذبه‌های متعدد گردشگری، به عنوان یکی از مقاصد گردشگری کشور محسوب می‌شود. علاوه بر آن، تمرکز اداری، سیاسی، خدماتی، درمانی، رفاهی، آموزشی، فرهنگی و ... در شهر همدان، از دلایل اهمیت این شهر و به تبع آن، افزایش سرزندگی آن است.

طرح شعاعی شهر همدان، در سال ۱۳۰۷ توسط کارل فریش تهیه و به تصویب رسید. این طرح از میدانی در مرکز شهر و ۶ خیابان عریض شعاعی - مرکزی تشکیل شده است. خیابان بوعلی یکی از این شش خیابان اصلی است. این خیابان به عنوان نخستین تجربه موفق پیاده راه در شهر همدان، با قرارگیری در موقعیت مرکزی شهر و ارتباطات قوی با بافت اطراف واجد بسیاری از عناصر با ارزش تاریخی و عملکردی شهر است. این محور همچنین یک مسیر گردشگری، تجاری و تاریخی محسوب می‌شود و به دلیل برخورداری از فضایی پویا و سرزنده از حیث اجتماعی و نیز مؤلفه‌های سرزندگی لازم به صورت بالقوه و بالفعل، بستر لازم را برای برقراری ارتباط میان گروه‌های اجتماعی دارد.

بنابراین بازشناسی مؤلفه‌های تأثیرگذار در افزایش بر سرزندگی فضای شهری پیاده‌راه بوعلی به عنوان یک فضای شهری کوچک و مهم می‌تواند نقش مهمی در پایداری فضای شهر همدان داشته باشد، و هدف اصلی پژوهش درک بیشتر این موضوع است که سرزندگی در خیابان بر چه مؤلفه‌ها و معیارهایی مشتمل است همچنین این پژوهش دنبال بازشناسی جامع‌تر مؤلفه‌های کالبدی و اجتماعی- فرهنگی، زیباشناسی و زیست‌محیطی سرزندگی و تأیید آن در بستر مطالعه می‌باشد، تا راهکارهای لازم و مناسب برای سرزنده نمودن فضاهای شهری ارائه شود. پرسشی که در این پژوهش مطرح می‌شود این است که مؤلفه‌های تأثیرگذار در افزایش بر سرزندگی فضای شهری پیاده راه بوعلی کدام‌اند؟ و هریک از این مؤلفه‌ها چه سهمی در افزایش سرزندگی فضای شهری دارند؟

جیکوبز (۱۹۶۱) استدلال می‌کرد که خیابان‌ها رگ حیات شهرها هستند تا کانال‌های ترافیکی صرف. به عنوان یک فضای عمومی با کارکردهای متعدد مانند حمل و نقل و فعالیت‌های اقتصادی در یک شهر، خیابان‌ها عملکردهای شهری را از نظر فیزیکی و شناختی به هم متصل می‌کنند و حرکت و کیفیت زندگی افراد را شکل می‌دهند (شن، کریمی، ۲۰۱۶). با سطح بالایی از دسترسی به خیابان‌ها که به این امر کمک می‌کند. تمرکز جمعیت و افزایش سرزندگی شهری (جیکوبز، ۱۹۶۱). خیابان‌ها علاوه بر کارکرد حمل‌ونقل، محل بسیاری از فعالیت‌های روزمره ساکنان هستند و نقش مهمی در پیوند و تحکیم روابط اجتماعی ایفا می‌کنند (خو، بلی، بوجیک، راتی، ۲۰۱۷).

در اینجا به بررسی مطالعات انجام شده در زمینه بررسی عوامل موثر شاخص مؤلفه‌های کالبدی و اجتماعی- فرهنگی، زیباشناسی و زیست‌محیطی بر سرزندگی فضای شهری و اثرات آن می‌پردازیم: دهقان‌زاده در پژوهشی با عنوان تحلیل و ارزیابی شاخص‌های شهرخلاق در جهت سرزندگی دریافتند که شاخص‌های میزان تنوع کاربری‌ها جذاب و خلاق، میزان دسترسی به فضای سبز، و میزان وجود فضاهای مناسب برای گروه‌های سنی و جنسی مختلف در جهت گفتگو، بیشترین تاثیر را در شاخص‌های ایجاد سرزندگی را در شهر خلاق را دارند (دهقان زاده، ۱۴۰۲). عموزاده لیچایی و ابی‌زاده در پژوهشی با عنوان واکاوی عوامل مؤثر بر ارتقاء سرزندگی فضاهای جمعی با تأکید بر نقش هنرهای شهری از دیدگاه شهروندان دریافتند که سرزندگی فضاهای جمعی همواره به عنوان یکی از دغدغه‌های اصلی پژوهشگران مطرح است. متأسفانه علیرغم علم به فوائد و سودمندی‌های ناشی از حضور هنرهای شهری در فضاهای شهری، شاهد کمبود این چنین آثار و همچنین عدم تعامل آنها با استفاده کنندگان از فضاهای شهری کشور می‌باشیم (عموزاده لیچایی و ابی‌زاده، ۱۴۰۱).

آرام و منصوریان در پژوهشی با عنوان اهمیت و تاثیر پیاده‌روها در بهبود کیفیت زندگی و نقش آن در فضای شهری دریافتند که پیاده‌روها در کیفیت زندگی و فضاهای شهری، سرزندگی و تعاملات شهری شهروندان نقش بسزایی دارند. رسیدگی و طراحی مناسب پیاده‌روها باعث حضور شهروندان در فضای شهری خواهد شد این امر پیاده‌روی را افزایش

داده و استفاده بیش از حد وسایل نقلیه شخصی را کاهش می‌دهد. مؤلفه‌های تأثیرگذار بر حضور مردم در فضای شهری و استفاده از پیاده‌روها شامل امنیت و ایمنی، سرزندگی، خوانایی، دسترسی به کاربری‌ها، دسترسی مناسب معلولین و ناتوانان جسمی، جذابیت بصری و ... می‌باشد که رعایت آن‌ها حضور هر چه بیشتر مردم را در فضاهای شهری و پیاده‌روها حاصل می‌شود (آرام و منصوریان، ۱۴۰۰). نیک‌پور و یاراحمدی در پژوهشی با عنوان بازشناسی مؤلفه‌های شکل‌دهنده سرزندگی خیابان به مثابه ارتقاء کیفیت زندگی اجتماعی در فضاهای شهری کوچک دریافتند که مؤلفه‌های بازشناسی شده سرزندگی شهری شامل مؤلفه کالبدی-عملکردی با متغیرهای عملکرد، ایمنی، نظارت جمعی، دسترسی، خوانایی کالبدی و آسایش اقلیمی، مؤلفه زیباشناختی با متغیرهای تنوع، نورپردازی، نفوذپذیری و خوانایی و جذابیت بصری، مؤلفه زیست‌محیطی با متغیرهای سایه‌اندازی محیط، پوشش گیاهی و عاری بودن از آلودگی و مؤلفه فرهنگی و اجتماعی و متغیرهای آسایش اجتماعی و روانی، هویت برجسته و منحصر به فرد، ارزش‌های فرهنگی و تعاملات اجتماعی می‌باشد (نیک‌پور و یاراحمدی، ۱۳۹۹).

عبدالامیر در پژوهشی با عنوان ارزیابی سرزندگی فضای شهری: نقش ایمنی، امنیت و برنامه‌ریزی شهری در مرکز مذهبی شهر کوفه عراق دریافتند که سرزندگی شهری، مفهومی حیاتی است که شهرهای پر رونق را از سایرین متمایز می‌کند مشخصه‌ای که زندگی را به شهر القا می‌کند و فعالیت آن را تحریک می‌کند. این مطالعه در آنها اهداف، عوامل زمینه‌ای مؤثر در سرزندگی فضاهای شهری را بررسی می‌کند، با تأکید خاص بر ایمنی و امنیت. روشی که به شناسایی چارچوبی از پنج عنصر کلیدی - تراکم، دسترسی، اجتماعی تعامل، نظارت و فعالیت - به عنوان حیاتی برای سرزندگی شهری مطرح می‌شود (Abdulameer et al, 2024).

لی و همکاران در پژوهشی با عنوان شش بعد محیط ساخته شده بر سرزندگی شهری: شواهد ترکیبی از داده‌های چند منبعی دریافتند که تراکم جمعیت، سن جامعه، فضای باز، نسبت پیاده‌رو، تراکم خرید و اوقات فراغت، یکپارچگی و نزدیکی به حمل و نقل عوامل مثبتی هستند که سرزندگی شهری را القا می‌کنند، در حالی که اثرات تراکم جاده، نزدیکی به پارک‌ها و فضای سبز نتایج معکوس دارند. مفاهیم مدیریتی برای میانجی‌گری رابطه بین سیاست‌های برنامه‌ریزی و استراتژی‌های طراحی شهری برای بهینه‌سازی تخصیص منابع و ارتقای توسعه پایدار مورد بحث قرار می‌گیرد. (Li et al, 2022). کانگ و همکاران در پژوهشی با عنوان اعتبارسنجی فعالیت، تنوع زمان و مکان به عنوان مؤلفه‌های ضروری سرزندگی شهری دریافتند که با کمک تحرک انسان و داده‌های جمع‌سپاری، این مقاله به طور کامل تأیید می‌کند که آیا فعالیت، زمان و تنوع فضا اجزای ضروری و جدایی‌ناپذیر سرزندگی شهری در بافت ووهان چین هستند یا خیر. برای دستیابی به هدف، داده‌های نقطه مورد علاقه (POI) برای اندازه‌گیری کمی تنوع فعالیت استفاده می‌شوند، داده‌های تحرک انسان برای ایجاد معیارهای کمی تنوع زمانی و تنوع فضا به کار گرفته می‌شوند، و نقشه ادراک شهری تفصیلی به عنوان داده‌های حقیقت زمینی جمع‌سپاری می‌شود (Kang et al ۲۰۲۱).

گارسیا و روتریگرز در پژوهشی با عنوان بررسی تأثیر گردشگری فرهنگی بر سرزندگی شهرها دریافتند این مطالعه مطالعات موردی شهرهایی را که با موفقیت فرهنگ و میراث بومی خود را به عنوان یک جاذبه توریستی ترویج کرده اند، تجزیه و تحلیل می‌کند (Garcia et al, 2018).

روش شناسایی

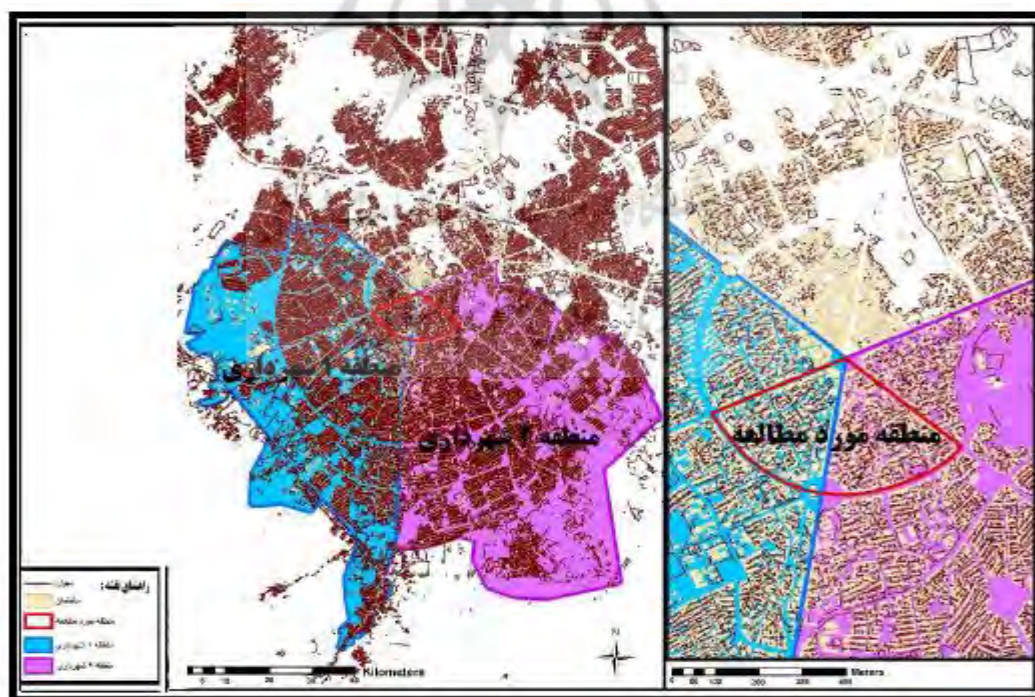
هدف و موضوع تحقیق حاضر شناسایی و رتبه‌بندی عوامل مؤثر بر سرزندگی فضای شهری مورد مطالعه: پیاده‌راه بوعلی شهر همدان می‌باشد. در همین راستا سوال اصلی تحقیق عبارت است از: مؤلفه‌های تأثیرگذار در افزایش بر سرزندگی فضای شهری پیاده‌راه بوعلی کدام‌اند؟ و هریک از این مؤلفه‌ها چه سهمی در افزایش سرزندگی فضای شهری دارند؟ تحقیق حاضر از لحاظ نوع، کاربردی، توصیفی - تحلیلی و کاربردی، از نظر روش پیمایشی می‌باشد. جامعه آماری این پژوهش عبارت است از: شهروندان ۱۰ سال به بالا در در شهر همدان که حجم این جامعه آماری ۶۵۳ هزار

نفر (سرشماری نفوس و مسکن، ۱۳۹۵) است و با استفاده از فرمول کوکران، برای محدوده مورد مطالعه ۳۸۴ پرسش‌نامه محاسبه شد. تجزیه و تحلیل داده‌ها بوسیله نرم‌افزار SPSS18 و تحلیل اطلاعات با استفاده از آمارهای توصیفی (میانگین، انحراف معیار) و استنباطی (آزمون کای دو، آزمون t تک نمونه‌ای، آزمون فریدمن و رگرسیون گام به گام) صورت گرفته است.

قلمرو جغرافیایی پژوهش

استان همدان با مساحتی در حدود ۱۹۴۹۳ کیلومتر مربع حدود ۱۲ درصد از کل مساحت کشور را در بر می‌گیرد و بین مدارهای ۳۳ درجه و ۵۹ دقیقه تا ۳۵ درجه و ۴۸ دقیقه عرض شمالی از خط استوا و ۴۷ درجه و ۳۴ دقیقه تا ۴۹ درجه و ۳۶ دقیقه طول شرقی از نصف النهار گرینویچ قرار گرفته است. شهر همدان مرکز شهرستان همدان مرکز استان و یکی از شهرهای قدیمی ایران و جهان است. قدمت این شهر را با استناد به مدارک مختلف برخی ۳۱۰۰ سال و برخی ۲۷۰۰ سال می‌دانند. مادها که اولین حکومت پادشاهی را در ایران بنیان نهادند. این شهر به پایتختی برگزیدند. نقشه شهری همدان را که در نوع خود در ایران بی نظیر است. در سال ۱۳۰۷ کارل فریش مهندس المانی طراحی کرد. این شهرها در جغرافیای شهری به (شهرهای شعاعی بادوایر متحدالمرکز) موسوم‌اند. این الگوی طراحی شهری سرعت حمل و نقل و جابه جایی مسافران را در درون شهر بیشتر و آسان تر می‌کند (جغرافیای استان همدان).

خیابان بوعلی که چندین سال است به یک پیاده راه تبدیل شده از خیابان‌های مرکزی شهر تاریخی همدان است و یکی از انشعابات میدان امام خمینی (ره) می‌باشد. این خیابان از پر رفت و آمدترین خیابان‌های شهر است و می‌توان گفت که همیشه شلوغ است. از زیبایی‌های این خیابان می‌توان به درختان بلند در دو سوی خیابان اشاره کرد که نگاه شما را به بالا و به طرف آسمان دارید. دو طرف خیابان بوعلی سینا داری مغازه‌هایی از جمله لباس فروشی، جواهر فروشی و مواد غذایی است. این خیابان به طور کامل بسته است و ماشینی اجازه ورود به آن را ندارد ولی خودروهای مخصوصی در سر خیابان وجود دارد که در این خیابان در رفت و آمد هستند. در دو طرف خیابان نیمکت‌هایی برای استراحت گذاشته شده‌اند.

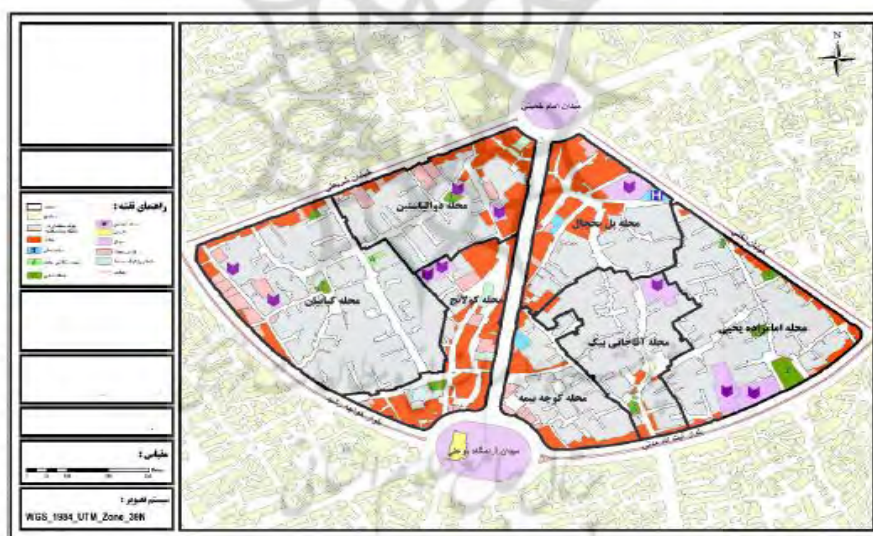

شکل ۱. موقعیت جغرافیایی پیاده‌راه خیابان بوعلی را در شهر همدان و منطقه ۱ و ۲ شهرداری شهر همدان

مشخصات کاربری‌های در محلات محدوده مورد مطالعه در جدول (۱) آورده شده است که عبارتند از کاربری‌های مسکونی، تجاری، آموزشی، خدماتی، درمانی، مذهبی، اداری، بانک می‌باشد. با توجه به این کاربری‌ها، هر یک از محلات دارای ویژگی‌های خاص اقتصادی، اجتماعی و کالبدی، زیباشناسی و زیست‌محیطی می‌باشند.

جدول ۱. کاربری اراضی محلات مورد مطالعه

ردیف	نام محله	درصد کل	درصد مسکونی	درصد تجاری	درصد آموزشی	درصد خدماتی	درصد درمانی	درصد مذهبی	درصد اداری	درصد پلیس
۱	امامزاده یحیی	۱۱/۴۵	۷۹/۵۶	۶,۴۹	۷/۸۱	-	-	۴/۷۰	۰/۳۵	-
۲	آقاجانی بیگ	۱۳/۰۸	۷۰/۲۰	۷,۹۵	۵/۹۴	-	-	۰/۸۷	-	-
۳	کوچه بیمه	۸/۶	۷۹/۰۲	۱۱,۱۳	-	-	۲/۱۲	-	۵/۱۷	-
۴	پل یخچال	۱۳/۳۰	۳۶/۷۳	۱۹,۹۸	۵/۲۶	-	۲/۶۱	-	۲/۰۲	-
۵	کولانچ	۱۱/۲۶	۳۷/۷۲	۳۸,۴	۴/۵	۲,۹۹	-	۱/۱۶	۹/۹۲	-
۶	کبابیان	۲۳/۹۸	۹۲/۰۱	۵,۷۷	۰/۸۴	-	-	۰/۶۹	۴/۸۸	۰/۳۸
۷	ذوالیاسین	۱۴/۳۸	۸۶/۱۴	۱۹,۹۹	۲/۰۳	۰,۹۱	-	۰/۸۳	۶/۶۸	-

شکل ۲. کاربری اراضی در محلات پیرامون پیاده راه خیابان بوعلی همدان

ویژگی‌های کالبدی محلات: غالب کاربری‌ها در کلیه محلات، مسکونی می‌باشند و فعالیت‌های تجاری خدماتی و درمانی در حاشیه و کناره محلات وجود دارند. در محلات پل یخچال و کولانچ فعالیت‌های تجاری در داخل این دو محله مشاهده می‌شود. در صد بالایی از ساختمان‌ها کیفیت قابل قبولی دارند و با توجه به قدمت محلات، ساختمان‌های قدیمی و تخریبی هم وجود دارد. همچنین عناصر هویت بخشی همچون آرامگاه بوعلی سینا در بین این مناطق دیده می‌شود.

ویژگی‌های اجتماعی محلات: به دلیل وجود عملکرد مناسب، سیرزندگی در مسیرها و لبه محورها وجود دارد. مراجعه مردم برای برآوردن نیازها به مراکز خرید، پاساژها، بانک‌های خصوصی و دولتی، ادارات و مراکز پزشکی،

فضاهای عمومی برای نشستن و گفتگو بخصوص برای سالمندان (در فضای پیاده‌راه و محوطه آرامگاه بوعلی سینا)، مراجعه بازدید کنندگان و گردشگران داخلی و خارجی برای بازدید از آرامگاه بوعلی سینا و خرید صنایع دستی در محور پیاده راه خیابان بوعلی، مراجعه مردم جهت گذراندن اوقات فراغت و در رستوران های سنتی و فست فودها، سینما، و بطور کلی غلبه حضور پیاده در عرصه محور پیاده‌راه خیابان بوعلی از ویژگی‌های اجتماعی این محلات می‌باشد.

ویژگی‌های اقتصادی محلات: وجود پاساژها و بازار میرفندرسکی و مراکز خرید، کلینیک‌های درمانی، ساختمان‌های پزشکی، داروخانه‌ها، تولیدی‌های لباس، وجود عمده فروش‌ها و خرده فروش‌های پوشاک و لوازم آرایشی و بهداشتی از جمله ویژگی‌های اقتصادی این محلات می‌باشند.

یافته‌ها و بحث

عوامل و متغیرهای تاثیر گذار در سرزندگی شهری

جدول ۲. مؤلفه‌ها و متغیرهای پژوهش

مؤلفه	متغیر	زیر متغیر
کالبدی - عملکردی	آسایش اقلیمی	احساس راحتی و آسایش، وجود فضا جهت نشستن، جداسازی مسیر پیاده و سواره، خوانایی مسیر، وجود علائم راهنمایی و رانندگی
	خوانایی کالبدی	کیفیت در بدنه، کیفیت در مبلمان و عناصر الحاقی، بهسازی و کفسازی خیابانها، کیفیت کفی پوش پیاده رو
	دسترسی	دسترسی مناسب سواره و پیاده به خیابان، دسترسی به مراکز خدماتی، دسترسی به مرکز خرید و فروشگاه، دسترسی به حمل و نقل
	نظارت جمعی	حضور کسبه و ساکنین، وجود کاربریهای شبانه روزی
زیباشناختی	ایمنی	ایمنی در برابر سواره، ایمنی در تقاطع
	عملکرد	عملکرد در مکانهای متفاوت، عملکرد در زمانهای متفاوت
	تنوع	تنوع در کاربری، تنوع در فعالیت، تنوع در کالبد
	نورپردازی	نورپردازی مناسب خیابان و معابر
زیست محیطی	نفوذپذیری و خوانایی	خوانایی محیط
	جذابیت بصری	معیارهای معنایی، معیارهای زیبایی شناسی
	عاری بودن از آلودگی	عاری بودن از آلودگی صوتی و آلودگی هوا
	پوشش گیاهی	پوشش گیاهی و فضای سبز مناسب
فرهنگی - اجتماعی	سایه اندازی محیط	محافظت در برابر برف، باد، تابش خورشید و باران
	تعاملات اجتماعی	تعاملات اجتماعی، برگزاری مراسم و جشنهای خیابانی، تنوع گروههای سنی مختلف، مناسب بودن مسیر برای گروههای مختلف مردم
	ارزشهای فرهنگی	ارزشهای فرهنگی تاریخی، تنوع فرهنگی
	هویت برجسته	هویت برجسته و منحصر به فرد محیط، خاطره مداری
	آسایش اجتماعی و روانی	احساس امنیت، وجود امنیت شبانه، وجود دستفروشها، فعالیتهای کنار خیابان، دامنه و برد

منبع: یافته‌های پژوهش

مقدار آلفای کرونباخ برای تک تک عوامل

جدول ۳. مقدار آلفا کرونباخ شاخص‌های پژوهش

آلفا کرونباخ شاخص‌ها	
۰/۸۳	کالبدی - عملکردی
۰/۷۹	زیبا شناختی
۰/۷۴	زیست محیط
۰/۸۷	فرهنگی اجتماعی
۰/۸۱	کل

منبع: یافته‌های پژوهش

یافته‌های توصیفی

بر اساس جنسیت، حدود ۵۷٪/درصد (۲۱۷ نفر) پاسخگویان، مرد و ۴۳٪/درصد (۱۶۷) آنها زن می باشند. بر حسب تحصیلات ۱۲ درصد کارگزاران دارای مدرک تحصیلی زیردیپلم، ۲۸/۹ درصد دیپلم، ۲۹/۲ درصد کاردانی، ۲۲/۸ درصد لیسانس و ۷/۱ درصد آنها دارای مدرک فوق لیسانس و بالاتر می باشند. بر حسب مالکیت تجاری ۱۰/۸ درصد پاسخگویان مالک شخصی و ۸۹/۲ درصد مالکیت استیجاری را بودند.

شناسایی و رتبه‌بندی عوامل مؤثر بر سرزندگی فضای شهری

برای مشخص کردن شاخص‌های تبیین‌کننده پژوهش، پرسشنامه‌ای برای بررسی عوامل مؤثر بر سرزندگی فضای شهری، بر اساس شدت ترجیحات ۵ امتیازی طیف لیکرت، طراحی شد بنابراین عدد ۳ به عنوان عدد وسط یا ممتنع خواهد بود. در یک بیان خیلی ساده اگر میانگین دیدگاه ۱۹۲ نفر در این پژوهش بزرگتر از عدد ۳ باشد یعنی توافق وجود دارد و اگر کوچکتر از ۳ باشد یعنی توافق وجود ندارد. همانطور که نتایج تحلیل توصیفی هر یک از عوامل همراه با متغیرهای آن در جدول شماره ۵ تا ۹ نشان داده شده است میانگین رتبه همه متغیرها از عدد ۳ بیشتر است که نشان‌دهنده وضعیت مطلوب و توافق این شاخص‌ها در بین پاسخگویان است. اما فقط اتکا به مقدار میانگین از نظر آماری صحیح نیست. بنابراین باید بررسی شود آیا میانگین مشاهده شده معنادار است یا خیر. برای بررسی معناداری میانگین مشاهده شده از آزمون t تک نمونه در سطح اطمینان ۹۹٪ یعنی با خطای ۱ درصد انجام شد. این آزمون یکی از پرکاربردترین آزمون‌های آماری بررسی دیدگاه یک گروه پیرامون یک موضوع یا بررسی یک صفت متغیر در یک گروه خاص است. در این آزمون بررسی می‌شود آیا میانگین دیدگاه یا امتیازات یک گروه از عدد معینی که معمولاً برابر میانگین حداکثر امتیازات است، بیشتر است یا خیر. فرض صفر حاکی از آن است که میانگین امتیازات بدست آمده از میانگین فرضی آزمون کمتر است. ادعای آزمون (فرض بدیل) نیز آن است که میانگین امتیازات بدست آمده از میانگین فرضی آزمون بیشتر است.

در بین متغیرهای عوامل کالبدی - عملکردی، متغیر آسایش اقلیمی بالاترین میانگین را بدست آورد و در بین متغیرهای زیباشناختی، متغیر نورپردازی، در بین متغیرهای زیست‌محیطی، متغیر سایه‌اندازی محیط و در بین متغیرهای عوامل فرهنگی اجتماعی، متغیر آسایش اجتماعی و روانی بیشترین میانگین را کسب کرد.

جدول ۴. میانگین و سطح معنی داری متغیرهای عوامل کالبدی- عملکردی

متغیر	میانگین	سطح معنی داری
آسایش اقلیمی	۳/۲۶	۰/۰۰۰
خوانایی کالبدی	۳/۱۲	۰/۰۰۰
دسترسی	۲/۶۸	۰/۰۰۰
نظارت جمعی	۴۲.	۰/۰۰۰
ایمنی	۶۷.	۰/۰۰۰
عملکردی	۱/۱۱	۰/۰۰۰

جدول ۵. میانگین و سطح معنی داری متغیرهای عوامل زیباشناختی

متغیر	میانگین	سطح معنی داری
تنوع	۱۸,۴۴	۰.۰۰۰
نورپردازی	۳۲,۸۲	۰.۰۰۰
نفوذپذیری و خوانایی	۲۰,۱۲	۰.۰۰۰
جذابیت بصری	۳,۰۰۲	۰.۰۰۰

جدول ۶. میانگین و سطح معنی داری متغیرهای عوامل زیست محیطی

متغیر	میانگین	سطح معنی داری
عاری بودن از آلودگی	-۰.۴۵	۰.۰۰۰
پوشش گیاهی	۰.۲۴	۰.۰۰۰
سایه اندازی محیط	۰.۱۶	۰.۰۰۰

جدول ۷. میانگین و سطح معنی داری متغیرهای عوامل فرهنگی اجتماعی

متغیر	میانگین	سطح معنی داری
تعاملات اجتماعی	۲,۱۹	۰.۰۰۰
ارزش‌های فرهنگی	۰.۴۲	۰.۰۰۰
هویت برجسته و منحصر به فرد	۱,۰۵	۰.۰۰۰
آسایش اجتماعی و روانی	۲,۵۲	۰.۰۰۰

جدول ۸. توصیف شاخص‌های مرکزی داده‌های متغیرها

عامل	میانگین	انحراف استاندارد	مقدار آماره t	سطح معنی
کالبدی-عملکردی	۳/۹۷	۰/۷۸	۲۴,۷۴	۰/۰۰۰
زیباشناختی	۳/۸۷	۰/۶۵	۱۹/۲۵	۰/۰۰۰
زیست محیطی	۳/۱۴	۰/۶۶	۱۵/۷۰	۰/۰۰۰
فرهنگی اجتماعی	۳/۳۸	۰/۷۱	۱۶/۱۴	۰/۰۰۰

منبع: یافته‌های تحقیق

همانطور که در جدول ۸ مشاهده می‌شود میانگین عوامل و انحراف معیار داده‌های مربوط به هر متغیر به طور جداگانه دیده می‌شود. همانطور که اشاره شد از آنجا که طیف جواب‌های ابعاد شناسایی و رتبه‌بندی عوامل مؤثر بر سرزندگی فضای شهری، ۵ گزینه‌ای می‌باشد در نتیجه حد میانه آن عدد ۳ در نظر گرفته می‌شود در نتیجه عواملی که میانگین

آنها از عدد ۳ بیشتر است در حد مطلوب و آنهایی که از عدد ۳ پایین‌تر می‌باشد در حد ضعیفی در بین جامعه آماری مورد مشاهده قرار می‌گیرد. عوامل کالبدی - عملکردی دارای میانگینی برابر با ۳/۹۷ و انحراف معیار ۰/۷۸، عوامل زیباشناسی با میانگین ۳/۸۷ و انحراف معیار ۰/۶۵، عوامل زیست‌محیطی با میانگین ۳/۱۴ و انحراف معیار ۰/۶۶ و در نهایت عوامل فرهنگی اجتماعی با میانگین ۳/۳۸ و انحراف معیار ۰/۷۱، دارای حد مطلوبی است و بیشترین میانگین را عوامل کالبدی - عملکردی و کمترین میانگین را عوامل زیست‌محیطی به خود اختصاص داده است اما این اختلاف میانگین‌ها در هر چهار عوامل بسیار ناچیز می‌باشند و بررسی معناداری نتایج با خطای ۰/۰۱ و در سطح ۹۹ درصد انجام شد که معنی‌داری تمام متغیرها و عوامل پژوهش مورد تأیید قرار گرفت. بنابراین با اطمینان ۹۹ درصد می‌توان نتیجه‌گیری کرد که این چهار عوامل دارای اهمیت زیادی در افزایش عوامل مؤثر بر سرزندگی فضای شهری پیاده‌راه بوعلی هستند.

رتبه‌بندی عوامل مؤثر بر سرزندگی فضای شهری پیاده‌راه بوعلی

به منظور رتبه‌بندی عوامل مؤثر بر سرزندگی فضای شهری پیاده‌راه بوعلی از آزمون فریدمن استفاده می‌شود. نتیجه این آزمون شامل دو خروجی است که در جدول ۹ و ۱۰ ارائه شده است.

جدول ۹. مقادیر آزمون فریدمن عوامل مؤثر بر سرزندگی فضای شهری پیاده‌راه بوعلی

عوامل مؤثر بر کیفیت خدمات دفا تر	مقادیر آزمون فریدمن
تعداد داده‌های هر متغیر	۱۶۹
مقدار آماره کای دو (χ^2)	۱۶/۵۵
درجه آزادی (df)	۴
سطح معناداری (sig)	۰/۰۰۴

منبع: یافته‌های تحقیق

همان‌طور که مشاهده می‌شود، به دلیل اینکه در جدول ۹ مقدار سطح معناداری (sig) ۰/۰۰۴ کمتر از مقدار مفروض ۰/۰۵ است، ادعای یکسان بودن رتبه (اولویت) عوامل مؤثر بر سرزندگی فضای شهری پیاده‌راه بوعلی پذیرفته نمی‌شود.

جدول ۱۰. رتبه‌بندی عوامل مؤثر بر سرزندگی فضای شهری پیاده‌راه بوعلی بر اساس آزمون فریدمن

عامل	وزن	رتبه
زیبا شناختی	۲/۹۱	سوم
فرهنگی اجتماعی	۳/۱	دوم
کالبدی عملکردی	۳/۴۷	اول
زیست محیطی	۲/۳۶	چهارم

منبع: یافته‌های تحقیق

جدول ۱۱ اوزان نمره‌های هر عامل را نشان می‌دهد. هر چقدر اوزان رتبه‌ها بیشتر باشد، اهمیت آن عامل بیشتر است. در جدول فوق، از میان عوامل، عوامل کالبدی عملکردی رتبه بهتری دارد و زیست‌محیطی کمترین رتبه را دارا می‌باشد اما این اختلاف رتبه‌ها و امتیازبندی‌ها بسیار کم می‌باشند.

تعیین متغیرهای تأثیرگذار در سرزندگی فضای شهری پیاده‌راه بوعلی

برای بررسی میزان اثرگذاری هر متغیر بر شاخص سرزندگی فضای شهری پیاده راه بوعلی، از تحلیل رگرسیونی چند گانه استفاده می‌گردد. با توجه به رگرسیون گام به گام استفاده شده در این پژوهش همانطور که جدول ۱۱ نشان می‌دهد، میزان R^2 عدد ۰/۶۲۷ بدست آمد که بیانگر این است که چهار متغیر وارد شده در تحلیل رگرسیون، در مجموع ۶۲/۷ درصد عوامل اثرگذار بر متغیر سرزندگی فضای شهری پیاده راه بوعلی را تبیین می‌کنند.

جدول ۱۱. ضرایب تعیین متغیرهای تأثیرگذار در سرزندگی فضای شهری پیاده راه بوعلی

مدل	ضریب همبستگی R	ضریب تعیین R^2	ضریب تعیین تعدیل شده R^2
اول	۰/۵۲۵	۰/۳۱۵	۰/۳۰۱
دوم	۰/۶۲۴	۰/۴۲۳	۰/۴۱۸
سوم	۰/۷۱۳	۰/۵۳۳	۰/۵۲۷
چهارم	۰/۸۱۴	۰/۶۲۷	۰/۶۲۱

منبع: یافته‌های تحقیق

با استفاده از مقادیر بتا می‌توان سهم هر کدام از ابعاد را در سرزندگی فضای شهری پیاده راه بوعلی را مشخص کرد. با توجه به جدول ۱۳ سهم عوامل کالبدی عملکردی ۰/۴۶۹، سهم عوامل فرهنگی اجتماعی ۰/۲۸۵، سهم زیباشناسی ۰/۲۹۸ و در نهایت سهم عوامل زیست‌محیطی ۰/۲۱۴ می‌باشد. به عبارت دیگر ۴ عوامل کالبدی عملکردی، فرهنگی اجتماعی، زیباشناسی و زیست‌محیطی به ترتیب دارای بیشترین نقش در پیش‌بینی متغیرهای تأثیرگذار در سرزندگی فضای شهری پیاده راه بوعلی می‌باشند.

جدول ۱۲. تأثیر متغیرهای تأثیرگذار در سرزندگی فضای شهری پیاده راه بوعلی

متغیر وارد شده در مدل	ضریب غیر استاندارد B	ضریب استاندارد شده β	مقدار t	سطح معنی داری
ضریب ثابت	۰/۰۲۰	-	۴/۲۹	۰/۰۰۰
زیبا شناختی	۰/۲۱۱	۰/۲۹۸	۱۱/۷۹	۰/۰۰۰
فرهنگی اجتماعی	۰/۲۸۵	۰/۳۶۸	۱۴/۸۷	۰/۰۰۰
کالبدی عملکردی	۰/۳۱۳	۰/۴۶۹	۱۹/۵۴	۰/۰۰۰
زیست محیطی	۰/۱۵۹	۰/۲۱۴	۸/۱۶	۰/۰۰۰

منبع: یافته‌های تحقیق

نتیجه‌گیری

از شاخص‌های مهم بررسی میزان برخورداری فضا از عملکرد مطلوب شناسایی میزان سرزندگی است. زیرا افزایش سرزندگی قابلیت مکان را برای ارائه تنوعی از عملکردها برای همه استفاده‌کنندگان افزایش می‌دهد سرزندگی شهری استفاده از قابلیت مکان برای تأمین تنوعی از فضاها و فعالیت‌ها در زمینه‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی با هدف تنوع تعاملات اجتماعی به گونه‌ای که امنیت، برابری و آسایش و آرامش را برای همه فراهم سازد؛ سرزندگی فرایندی است که در نتیجه جذابیت فضاها و رضایت شهروندان حاصل می‌شود که در نهایت منجر به ایجاد فضایی زیست‌پذیر می‌گردد. معیارهای سرزندگی فضاهای شهری در پنج دسته قابل طبقه‌بندی است: نظام کاربری و فعالیت، نظام حرکت و دسترسی، نظام استخوان‌بندی و فضاهای همگانی، نظام فرم کالبدی و نظام منظر شهری است. و هدف از انجام این پژوهش شناسایی و رتبه‌بندی عوامل موثر بر سرزندگی فضای شهری و تأیید مؤلفه‌ها در پیاده‌راه بوعلی شهر همدان می‌باشد.

در این پژوهش با استفاده از پرسشنامه و داده‌های آماری مدل حاصل از پرسشنامه در پیاده‌راه خیابان بوعلی شهر همدان مورد سنجش و ارزیابی قرار گرفت. به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها بوسیله نرم‌افزار SPSS18 انجام شده و تحلیل اطلاعات با استفاده از آمارهای توصیفی (میانگین، انحراف معیار) و استنباطی (آزمون کای دو، آزمون t تک نمونه‌ای، آزمون فریدمن و رگرسیون گام به گام) صورت گرفته است. پژوهش صورت گرفته از پایایی مناسبی برخوردار است و نتایج حاصله قابل اتکا است ارتباط معناداری بین مؤلفه‌های پژوهش و متغیرهای آنها برقرار است، و با نتایج تحقیقات دهقان‌زاده، (۱۴۰۲)، عموزاده لیچایی و ابی زاده (۱۴۰۱)، آرام و منصوریان (۱۴۰۰)، (نیک‌پور و یاراحمدی، ۱۳۹۹)، عبدالامیر (۲۰۲۴)، لی و همکاران (۲۰۲۲)، گارسیا و روتریگرز (۲۰۱۸) همسو می‌باشد. که این شواهد بیانگر اهمیت بسیار زیاد عوامل کالبدی- عملکردی، اجتماعی- فرهنگی، زیباشناسی و زیست‌محیطی در افزایش سرزندگی فضای شهری در پیاده رو بوعلی شهر همدان می‌باشد.

پیشنهادهای مرتبط با کالبدی- عملکردی:

- تقویت فضاهای کانونی با ایجاد فضاهای مکث و نشستن؛
- خواناسازی ورودی محلات و پایانه‌ها و پارکینگ‌های طبقاتی؛
- امکان دسترسی به وسیله حمل و نقل عمومی مانند مترو، اتوبوس، احداث پارکینگ‌های خودرو در اطراف منطقه محل پیاده‌راه و امکان استفاده از دوچرخه در پیاده‌راه؛
- ایجاد و گسترش کاربری‌های ریزدانه تجاری و فرهنگی مانند رستوران، کافه، سینما و تئاتر، فروش محصولات محلی؛ و
- ایجاد مکان‌هایی مخصوص خرده فروش‌ها و دستفروشی‌ها برای فروش اجناس سنتی و محلی و مرتبط با هویت شهر همدان در پیاده راه.

پیشنهادهای مرتبط با اجتماعی- فرهنگی:

- ایجاد کاربری‌های خدماتی و فرهنگی در طبقات همکف بناها مانند موزه، ایجاد مراکز اقامتی و پذیرایی در طبقات فوقانی آنها به منظور تامین امنیت و ایمنی محور در شب و نورپردازی مناسب آن و ایجاد سرزندگی؛
- استفاده از برنامه‌های محیطی و جاذب گردشگر مانند موسیقی و تئاتر خیابانی؛ و
- ایجاد مکان‌های آموزنده شهری.

پیشنهادهای مرتبط با زیباشناسی:

- طراحی و استفاده از مبلمان شهری مناسب و هماهنگ با اقلیم منطقه و فرهنگ عمومی در محدوده خیابان بوعلی (از نظر شکل ظاهری) و استفاده از عناصری از قبیل نیمکت، سطل زباله، پایه روشنایی، تابلو تبلیغاتی، آب‌نما و فضای سبز و مجسمه‌های شاخص، کیوسک‌های روزنامه فروشی، اغذیه فروشی و گل فروشی؛
- کف‌سازی و نورپردازی ارزش فضا؛
- بازآفرینی و مرمت بناهای شاخص و ارزشمند تاریخی و معاصر؛
- حذف کلیه تیرهای روشنایی از پیاده‌روها حاشیه خیابان؛
- کاشت گیاهان، درختچه و بوته‌های با ارتفاع کمتر از ۱/۵ متر به منظور حفظ دید به جداره‌ها از تمام نقاط خیابان؛ و
- ساماندهی نصب اعلامیه و اطلاعیه.

پیشنهادهای مرتبط با زیست محیطی:

- ایجاد محیط پاکیزه و مطلوب در عرصه‌های همگانی جهت تشویق بهره‌برداران به حفظ پاکیزگی؛
- استفاده از گل‌ها و گیاهان ایرانی در فضای خیابان مانند گل‌های اطلسی، همیشه بهار، زنبق، رز، نسترن، یاس؛
- استفاده از مصالح بوم آورد و مناسب با اقلیم در بازسازی و باز زنده‌سازی جداره‌های خیابان؛
- ایجاد هماهنگی در ارتفاع و جنس و رنگ جداره‌ها با حفظ استقلال و تنوع؛

- ایجاد کاربری‌های همساز با طبیعت؛ و
- تلاش در جهت ایجاد امنیت، ایمنی و راحتی در پیاده‌راه با نظارت و مشارکت عمومی.

سیاسگذاری

مقاله حاضر مستخرج از رساله دکتری رشته جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری بوده که در گروه جغرافیای دانشگاه آزاد اسلامی واحد ملایر از آن دفاع شده است.

منابع

- آرام، علی و منصوریان، الهام. (۱۴۰۰). اهمیت و تاثیر پیاده‌روها در بهبود کیفیت زندگی و نقش آن در فضای شهری. جغرافیا و روابط انسانی، ۲(۴)، صفحه ۱۸۹-۱۹۳.
- پور اسمعیلی، عاتکه. (۱۳۹۸). بررسی نقش و تاثیر پیاده‌راه در جهت ارتقاء کیفیت زندگی شهری. اولین همایش بین المللی و پنجمین همایش معماری و شهرسازی پایدار، تهران.
- پوراحمد، احمد؛ حاجی شریفی، آرزو و رمضان‌زاده لسبویی، مهدی. (۱۳۹۱). سنجش و مقایسه کیفیت پیاده‌راه در محله‌های هفت حوض و مقدم شهر تهران. نشریه آمایش جغرافیایی فضا، دوره ۲، شماره ۶، صفحه ۳۷-۵۶.
- جوری، آمنه؛ سرور، رحیم و منیری، جاوید. (۱۳۹۴). بررسی امکان ایجاد پیاده‌راه‌های گردشگری در مراکز شهری (مورد شناسی: مرکز شهر زنجان). جغرافیا و آمایش شهری منطقه‌ای، ۵(۱۵)، صفحه ۱۵۵-۱۷۶.
- چاره جو، فرزین؛ احمدی، عاطفه و جوان، فرهاد. (۱۳۹۹). تحلیل و ارزیابی رابطه حکمروایی خوب شهری و کیفیت زندگی (مورد: محلات شهر سمنان). فصلنامه جغرافیا (برنامه‌ریزی منطقه‌ای)، ۱۰(۳۸)، ۱۷۱-۱۸۴.
- حاتمی نژاد، حسین؛ مراد پور، نبی و صفایی رینه، مصطفی. (۱۳۹۹). تحلیل عوامل موثر بر سرزندگی فضاهای شهری آینده جهت حضور پذیری زنان. فصلنامه چشم‌انداز شهرهای آینده، ۱(۳)، صفحه ۳۰-۱۵.
- دهقان زاده، الهه. (۱۴۰۲). تحلیل و ارزیابی شاخص‌های شهرخلاق در جهت سرزندگی با هدف اثرگذاری بر فضای شهری جمعی. کنفرانس ملی شهرسازی و معماری دانش بنیان.
- رضازاده، راضیه و محمدی، مریم. (۱۳۸۸). بررسی عوامل محدود کننده حضور زنان در فضاهای شهری. نشریه هنرهای زیبا- معماری و شهرسازی، شماره ۳۸، صفحه ۱۱۰۵-۱۱۴.
- شاهرخی‌فر، زینب؛ طهماسبی مقدم، حسین و شماعتی، علی. (۱۴۰۱). تحلیل نقش زیباسازی شهری در ارتقاء سرزندگی فضاهای شهری منطقه ۷ شهرداری تهران. مجله پژوهش‌های جغرافیایی برنامه‌ریزی شهری، ۱۰(۳)، ۱۰۳-۸۱.
- شجاعی، دلارام و پرتوی، پروین. (۱۳۹۴). عوامل مؤثر در ایجاد و ارتقای اجتماع‌پذیری در فضاهای عمومی با مقیاس‌های مختلف شهر تهران. نمونه موردی: فضاهای عمومی دو محله و یک ناحیه در منطقه ۷ تهران. مجله باغ نظر، ۳۲، صفحه ۹۳-۱۰۸.
- شیهه، اسماعیل؛ حبیبی، کیومرث و حق، محمد رضا. (۱۳۹۲). سنجش وضعیت بافت مرکزی شهرهای کوچک برای ایجاد پیاده راه (نمونه مطالعاتی: شهر خوانسار). مطالعات محیطی هفت حصار، ۲(۶)، صفحه ۴۳-۵۴.
- صادقی، نرگس و اردکانی، سبحان. (۱۳۹۲). امکان سنجی پیاده راه به عنوان یک کاتالیزور در جهت ارتقاء کیفیت زندگی مطالعه موردی: محور بوعلی همدان، مطالعات محیطی هفت حصار، ۲(۵)، صفحه ۱۳-۲۰.
- طیبیان، منوچهر و موسوی، میر جلال. (۱۳۹۲). بررسی نقش زیباسازی و ارتقاء کیفیت محیط بر سرزندگی شهری (نمونه موردی: باغ شهر تاریخی مراغه). معماری و شهرسازی آرمان شهر، ۹(۱۷)، صفحه ۲۶۲-۲۴۹.
- عباس‌زاده، شهاب و تمری، سودا. (۱۳۹۲). بررسی و تحلیل مؤلفه‌های تأثیرگذار بر بهبود کیفیت فضایی پیاده‌راه‌ها به منظور افزایش سطح تعاملات اجتماعی مطالعه موردی: محورهای تربیت و ولیعصر تبریز. فصلنامه مطالعات شهری، ۱(۴)، صفحه ۹۵-۱۰۴.
- عموزاده لیچایی، افشین و ابی زاده، سامان. (۱۴۰۱). واکاوی عوامل موثر بر ارتقاء سرزندگی فضاهای جمعی با تأکید بر نقش هنرهای شهری از دیدگاه شهروندان؛ مطالعه موردی: مجموعه پیاده‌راه فرهنگی شهرداری شهر رشت. فصلنامه علمی و پژوهشی پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، دوره ۱۳، شماره ۴۸، صفحه ۱۳۶-۱۲۱.

- قائدرحمته، صفر؛ رضاعلی، منصور؛ هاشمی زهی، سودابه و جوان، فرهاد. (۱۳۹۶). بررسی عوامل مؤثر بر ارتقای تعاملات اجتماعی در پارک‌های شهری (مطالعه موردی: شهر زابل). پژوهش‌های جغرافیای انسانی، ۴۹(۴)، ۹۰۱-۹۱۵.
- گلکار، کوروش. (۱۳۸۶). مفهوم کیفیت سرزندگی در طراحی شهری. نشریه صفه. ش ۴۴، صفحه ۴۰-۵۳.
- لینچ، کوین. (۱۳۸۳). سیمای شهر. مترجم منوچهر مزینی، چاپ ششم، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.
- مدنی پور، علی. (۱۳۸۴). طراحی فضاهای شهری- نگرشی به فرایند اجتماعی و مکانی. مترجم فرهاد مرتضایی، چاپ دوم، تهران: شرکت پردازش و برنامه‌ریزی شهری.
- مهدی زاده، جواد. (۱۳۸۷). سرگشتگی در جنگل آهن و آسفالت: درآمدی بر جامعه‌شناسی اتومبیل و ترافیک. جستارهای شهرسازی، شماره‌های ۲۶ و ۲۷، صفحه ۷-۲۳.
- نصیری‌هنده‌خاله، اسماعیل. (۱۳۹۹). نقش مراکز تجاری در افزایش سرزندگی فضاهای شهری (مطالعه موردی مرکز خرید کوروش شهر تهران). پژوهش‌های جغرافیای انسانی، ۵۳(۴)، ۱۴۸۹-۱۴۷۳.
- Abdulameer, H. N., Al-Jaberi, A. A., Al-Khafaji, A. S., Alrobaee, T. R., & Al-Ansari, H. A. (2024). Evaluating of urban space vitality: The role of safety, security, and urban planning in the religion center of Kufa city, Iraq. *Int. J. Des. Nat. Ecodyn*, 19(1), 155-167.
- Jacobs, J. *The Death and Life of Great American Cities*; Vintage Books: New York, NY, USA, 1961. [Google Scholar]
- Jacobs, Jane, 1961, *The Death and Life of Great American Cities*, Vintage Books, Network.
- Javan, F. and Pourgharib, B. (2024). Assessing the Impact of English Language Proficiency in Host Communities on the Sustainability of Rural Tourism(A Case Study of Villages in Gilan Province, Northern Iran). *journal of sustainable rural development*, 8(1), 119-130. doi: 10.22034/jsrd.2024.458005.1187
- Kang, C., Fan, D., & Jiao, H. (2021). Validating activity, time, and space diversity as essential components of urban vitality. *Environment and Planning B: Urban Analytics and City Science*, 48(5), 1180-1197.
- Lee, C. and Modon, A.V., 2004, Physical activity and environment research in the health Field. *Journal of Planning Literature*, Vol. 2, pp. 147-181.
- Li, X., Li, Y., Jia, T., Zhou, L., & Hijazi, I. H. (2022). The six dimensions of built environment on urban vitality: Fusion evidence from multi-source data. *Cities*, 121, 103482.
- Lynch, K. *A Theory of Good City Form*; MIT Press: Boston, MA, USA, 1981; pp. 193-222. [Google Scholar]
- Montgomery, J., 1998, Making a city: Urbanity, Vitality. *Journal of Urban Design*, Vol. 1, No. 3, P. 116.-129
- Nia, H. A. N. (2021). The role of urban aesthetics on enhancing vitality of urban spaces. *Khulna University Studies*, 59-77.
- Tu, W.; Zhu, T.; Xia, J.; Zhou, Y.; Lai, Y.; Jiang, J.; Li, Q. Portraying the spatial dynamics of urban vibrancy using multisource urban big data. *Comput. Environ. Urban Syst.* 2020, 80, 101428. [Google Scholar] [CrossRef]
- Xia, C.; Zhang, A.; Yeh, A.G. The Varying Relationships between Multidimensional Urban Form and Urban Vitality in Chinese Megacities: Insights from a Comparative Analysis. *Ann. Am. Assoc. Geogr.* 2021, 112, 1-26. [Google Scholar] [CrossRef]
- Xu, Y.; Belyi, A.; Bojic, I.; Ratti, C. How friends share urban space: An exploratory spatiotemporal analysis using mobile phone data. *Trans. GIS* 2017, 21, 468-487. [Google Scholar] [CrossRef]
- Yue, W.; Chen, Y.; Thy, T.M.; Fan, P.; Zhang, W. Identifying urban vitality in metropolitan areas of developing countries from a comparative perspective: Ho Chi Minh City versus Shanghai. *Sust. Cities Soc.* 2020, 65, 102609. [Google Scholar] [CrossRef]